
BİR KADIN PORTRESİ: AGRIPPINA MAIOR (?)

Ayşe ÇALIK ROSS*

Bu makalenin konusunu oluşturan kadın portresi sadece baş olarak korunmuş olup Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nin de sergilenmektedir.¹

İnce grenli beyaz mermerden yapılmış olan kadın başı (Res. 1-4), müze koleksiyonuna satın alma yoluyla kazandırılmıştır. 31 cm yükseklik ve 23 cm genişliğe sahip olan baş, normal insan ölçülerinin biraz altında kalmaktadır. Baş boyunun gövdeye birleştiği yerden düzensiz olarak kopmuştur. Baştaki örtünün sağ tarafında sola göre daha fazla kırık vardır. Örtünün sol tarafında, saçla birleştiği tepe kısmında ve boyuna doğru alt kısmında ayrıca örtünün sol tarafında kıvrım yerlerinde ve arka kısmında aşınmalar, hatta çentikler meydana gelmiştir. Yüz genel anlamda iyi korunmuş ama dudakların büyük kısmı ve burnun çıkıntı yapan büyük bir kısmı kopmuştur. Çenenin alt ve sol tarafında, burunun sol tarafında, sol gözün yan tarafında ve sağ yanakta da tahribat görülmektedir. Saçta sol tarafta yuvarlak şeklindeki yuvarlak saç buklelerinde kırıklar meydana gelmiştir. Bunların yanı sıra başın tepe kısmından, ortadan da bir parça kopmuştur.

Yüzeyde ayrıca detayları kapatacak şekilde: örtünün sağ ön kısmında, saçlarda, yüzde; sol kaş, burun, sol yanakta, ve boyunun ön kısmında kireç tabakası oluşmuştur.²

Genç ve ufak yüzlü bir kadını temsil eden baş idealize edilmiştir.(Res. 1, 3, 4) Arkadan gelen mantonun bir kısmıyla baş örtülmüş ancak saçın önde kalan kısmını örtü açıkta bırakmaktadır. (Res. 2, 3, 4) Yüz yumuşak yüz

çizgisi ile belirlenen köşeli, gözler badem şeklinde bir yapıya sahiptir. Burun tahrip edilmiş sadece burun delikleri görünmektedir. Üstten kırılmış olan dudak ve dışa çıkkın olan çene küçüktür.

Saçlar ortadan ikiye ayrılmış, orta kısımlarda düz ve saç telleri ince işlenmiştir. Saç bukleleri yanlarda yüzük şeklinde daireler oluştururken boyunun yan kısımlarında serbest bukleler şeklinde dökülmektedir. Saçlar kulakları kapatmış ancak kulak memeleri görünmektedir.(Res.3,4)

Başta uygulanan teknik özelliklere gelince matkaptan çok keski işçiliği dikkati çekmektedir. Detaylandırmanın çoğu keski ile yapılmış olsa da matkap işçiliğide: burun deliklerinde, yuvarlak saç buklelerinin ortalarında, alt dudanın çeneden ayrılan kısmında, örtü ile saçın ayrıldığı yerde ve örtü ile başın ayrıldığı kısımlarda kullanılmıştır. Eserin arka kısmı keski izleriyle özentsiz bir işçilikle bırakılmıştır. Buna karşılık örtünün dış yanları ve yüzün etli kısımları parlatılmıştır.

Yukarda tanımlanan yapılar teknik bilgileri verilen bu başın kimi tasvir ettiği konusuna gelince esere kimlik kazandırmak pek de kolay olmamaktadır. Başın hem ikonografik hem de teknik özellikleri göz önüne alındığında, dönem olarak Julius Cladiuslar döneminden bir kadını betimlediği ortaya çıkmaktadır. Julius Cladiuslar dönemi portreciliğinde ve özellikle imparatorluk çevresinde ki kadınların idealize edilerek yapıldığını düşünürsek bu kadınında bu anlayış çerçevesinde portresinin yapıldığını görmekteyiz. Bununla beraber, imparatorluk zamanında özellikle de Julius Cladiuslar döneminde, imparatorluk çevresindeki kadınların portrelerinin ve takip ettikleri modanın sivil kadınlar tarafından sürekli taklit edildiği düşünülürse,³ bu portrenin de imparatorluk ailesine mensup birisi olmayabileceği de göz önüne alınmalıdır.

Bütün bunların yanı sıra eserdeki yüksek işçilik, yüz hatlarındaki özenli detaylandırma ve saçın modellendirilmesinde dönemin özelliklerine sıkı sıkıya bağlılık, iyi kalitede mermer kullanımı, başın önemli bir kişiye ait olduğunu göstermeye çalışan seyirciye bıraktığı etki, ve benzerleri ile karşılaştırıldığında aralarında sağlanan uyum, bu portrenin daha çok imparatorluk ailesi mensubu birisini tasvir ettiğini işaret etmelidir..

Baş, Julius Cladiuslar sülalesinden herhangi bir kadını temsil edebilir fikrini akla getirirsa saç modeli daha çok Caligula zamanında yapılan değişikliği yansıtmaktadır. Aslında M.S. 20'ler de başlayan bu değişikliğin ilk örneklerini, Caligula'nın 37 yılında başa geçmesiyle annesinin anısına bastırıldığı sikkeler üzerindeki saç modelinde görmekteyiz.⁴ Bundan önce daha çok Livia'nın portrelerinden tanıdığımız alnın yukarısında nodus, arkada da bir topuzun içine toplanmış saçların değiştiği izlenmiştir. Bundan

sonra ortadan ayrılarak yanlara doğru taranan saç önden görünebilecek şekilde yanlarda kulaklara doğru taranan ayrı bir bölüm oluşturmakta, arkada kalan kısım ise ensede toplanmaktadır. Kulakların arkasından boynun yanlarına doğru ise gevşek saç tutamları sarkmaktadır. Bu saç modeli Eskişehir'de ki başta da aynen uygulanmıştır. MS 30'lar ve 40'lar da kullanılan ve en fazla Agrippina Maior⁵ ve Antonia Minor'un⁶ betimlemelerinden tanıdığımız bu saç modeli yine Agrippina Minör⁷ tarafından da kullanılmıştır.

Dönemin kadın portrelerine bakıldığı zaman bu kadının kimi betimlediğinin sorusunun yanıtını bulmak pek kolay olmamaktadır. Yine saç frizörlerinin tipolojik olarak betimlenmesi Antonia Minör (MÖ 36-MS 37), Agrippina Maior (MÖ 14-MS 33) yada Minör'u (MS 15-59) yansıtmaktadır. Agrippina Minör, Agrippina Maior'un kızı olup bunların içinde en çok anne ve kızının betimlemeleri bizim başımıza uymaktadır. Eskişehir'de ki başın bunlardan hangisine daha çok benzediğinin karşılaştırması ise Agrippina Maior olduğuna dair bir sonuç vermektedir.

Agrippina Maior'un tipik fizyonomik özellikleri:⁹ yüksek alnı, uzun köşeli yüzü, uzun sayılabilecek hafif kemerli burnu, köşeli çene çizgisi, güçlü ve çıkkın çene yapısı ve hafif etli çene çizgisinin belirtilmesi olarak sayılabilir. Bunun yanı sıra bakışlarının ileride yatay bir çizginin altına kaydırılarak, bir başkası ile göz kontağından kaçırılmaya çalışılması gibi bir davranışla da melankolik bir havaya sahiptir. Ayrıca genel olarak yüzü genç bir kadına ait güzelliğe sahiptir.

Agrippina Maior'un yüzünün fizyonomisini kızı Agrippina Minör'ün yansıtmaması beklensede de detaya inildiğinde ikisinin de arasında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle Eskişehir başında görülen, toplu ve küçük dudak, boyunda oluşan etli kısmı ve gözleri büyük olması, dudakları ince, yüzü uzun, ağzı geniş, ağız kenarlarında ki çukurlar belirgin olan kızının özelliklerinden ayrılmaktadır.

Her ne kadar doğal olarak anne ve kız birbirlerine benzeselerde portre tipleri arasında farklılıklar vardır.¹⁰ Bunun yanı sıra Agrippina Minor'un tespit edilen hiç bir portre tipi bizim başımıza uymamaktadır.¹¹ Çünkü onun saç modellerinde yan tarafta yüzük şeklinde yuvarlanmış saç buklelerinin sırası artarak, saçların ortada ayırım noktasına kadar ulaşmakta yada hiç yüzük şeklinde bukle yapmadan serbest tutamlar halinde, başın yan taraflarının üst kısımlarına doğru yayılmaktadır. Oysa Eskişehir başındaki ortadan ayrıldıktan sonra şakaklara daha yakın olarak, kenarlarda yüzük şeklinde bir form oluşturan saç bukleleri Agrippina Maior tipolojine daha çok uymaktadır. Şimdiye kadar Agrippina Maior'un bilinen en iyi bilinen tek

portre tipi Kapitol Müzesindeki portresi üzerine geliştirilmiştir.¹² Eskişehir'de ki portre de bu tipi temsil eden bir varyasyon olarak düşünülebilir.

Şimdiye kadar Anadolu'dan¹³ bulunan Agrippina Maior portreleri bilinmektedir ve bunların hepsinin arasında bazı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir.¹⁴ Karşılaştırma açısından ele alındığında diğer Anadolu örnekleri metropolitan tiplmeyi çok daha iyi yansıtmaktadırlar. Eskişehir örneği ise daha çok eyalet sanatı özellikleri taşımaktadır. Bundan dolayı fazla benzerleri olmamakla beraber, saç buklelerin yan tarafta yüzük şeklinde oluşmaya başlamasından dolayı Trabzon'dan bulunan İstanbul Arkeoloji Müzesinde ki baş bir benzerlik oluşturur. Başın dik duruşu ve anatomik benzerlik olarakda Bergama'dan bulunan baş badem gözlerin betimlenmesi, ama biraz daha büyüğü olarak, Eskişehir'de ki başa benzerlik gösterir.¹⁵

Anadolu dışından olan Agrippina Maior portreleri arasında, Anadolu'da dahil, en yakın karşılaştırma örneği bir grubun parçası olan portredir. Velleia'dan bulunmuş olup Parma Müzesinde sergilenmekte olan tam boy bu portre¹⁶ öncelikle başının Eskişehir portresinde olduğu gibi mantosuyla örtülmesiyle bir benzerlik gösterir. Diğer önemli benzerlikler ise, dik duran baş, badem gözler, kaşların sert çizgilerle belirtilmesi, kaşdan buruna geçişte sert çizgilerle oluşan kavis, küçük ağız yapısı, çenenin altında oluşan etli geçiş ve genel olarak köşeli bir yüz yapısıdır, Velleia örneğinde yüzük şeklindeki saç bukleleri daha serbest ve hareketli düzenlenip, yukarı doğru üç sıra oluşturmaktadır. Eskişehir başı bu portrenin tarih olarak takip eden örneği olmalıdır.

Eskişehir portresi, özellikle yanlarındaki yüzük şeklindeki buklelerin oluşturduğu tam yuvarlak daireler ve onların bir peruk şeklinde kalıplaşmış hale gelmesinden dolayı Julius Cladiuslar sülalesinin sonuna tarihlenebilir.

Agrippina Maior, çok popüler olarak kitabelerde ve heykellerle onurlandırılmıştır.¹⁷ Onun imajı ise, hem Agrippina Minör tarafından portrelerinde kullanılmış, hemde Caligula ve Cladius zamanında imparatorluk ailesinde bir propaganda aracı olmuştur.¹⁸ Eskişehir başının da bu propaganda programı çerçevesi içinde Anadolu eyalet atölyelerinden birinde yapılmış olması gerektiği akla gelmektedir.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki bu portrenin başının yarısının örtülü olması, başın tam anlamıyla anlaşılmasını güçleştirmektedir. Ayrıca eyalet sanatı karakteri taşımasından dolayıda bildiğimiz metropolitan üretimi Agrippina Maior portre tipolojisinde biraz uzak kalmaktadır. Bu sebeplerden dolayı eser her ne kadar Agrippina Maior'ü betimleyen bir

portre olarak görünmekte ise de döneminden bir başka kadımda tasvir edebileceği ihtimali göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.

DİPNOTLAR

* Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Eserin Eskişehir Arkeoloji Müzesi env. numarası A. 155-82 dir. Bu makale ile ilk defa bilimsel olarak ele alınacak olan bu eserin yayınlanması için gerekli izni veren Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve çalışmalarım sırasında benden yardımını esirgemeyen Eskişehir Arkeoloji Müzesi görevlilerine teşekkür ederim.

² Bu kireç tabakası verilen fotoğraflarda detayları kapladığı için başın bir çizimi yapılmıştır, bkz. Çizim: Agrippina Maior (?). Bu çizimi yapan Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencisi Özgül Gürbüz'e şükran borçluyum.

³ Bu kadınların sayıları oldukça fazladır, temsili bir örnek için bkz. Wood 1988, 415-416, res. 5-7.

⁴ Kronolojik olarak bu değişikliği yansıtan Livia, Agrippina Maior ve Antonia'nın portrelerinin olduğu sikkeler için bkz. Van Zwet 1954, 53, res. 5-7.

⁵ Agrippina Maior İmparator Gaius (Caligula) un annesidir. M.Ö. 14 yılında M. Agrippa ve Julia'nın kızı olarak doğmuştur.. M.S 5'de Germanicus'la evlenmiştir. MS. 29 da sürgüne gönderilmiş ve daha sonra kendini öldürmüştür.

⁶ Sülalenin önemli bireylerinden olan Antonia Minör, Drusus'un eşi ve imparator Cladius'un annesidir.

⁷ Agrippina Minör (M.S. 15-59) Germanicus'la Agrippina Maior'un kızıdır. MS 298 yılında CaDomitius Ahenobarbus'la, daha sonra Passienus Crispus'la, MS 49 yılında da Claudius'la evlenmiştir.

⁸ Eskişehir başına benzemeyen saç modellenmesi ve tasvirler için bkz. Furnee-van Zwet 1956, 9, Polaschek 1973 ve Boschung 1993, 51-52.

⁹ En iyi korunan ve tanınan portrelerden olan Kapitol ve Venedik başlarını anlatırken Wood (1988, 410-411) fizyonomik özellikleri detaylarıyla kaleme almıştır.

¹⁰ Agrippina Minor'un portre ve fizyonomik özellikleri için bkz. Wood 1988, 419-420.

¹¹ Bu tipler ve şemaları için bkz. Boschung 1993, 73-74. Ayrıca tipoloji için kşl. Fittschen 1982 ve Trillmich 1974.

¹² Kapitol tipinin şeması ve kaynakçası için bkz. Boschung 1993, 61-62, replik listesi için Fittschen-Zanker

1983, 111, 5-6, no. 4.

¹³ Anadolu'da şehir sikkeleri üzerindeki tasvirleri Trillmich (1978) yayını kapsamında incelemiştir.

¹⁴ İnan ve Rosenbaum'un yaptıkları katalogdaki örnekler için bkz. 1966, 63-64, nos. 16-17, 1979, 78-79. No. 24

¹⁵ İnan-Rosenbaum 1966, 63-64, nos. 16-17, lev. XI, 1-4.

¹⁶ Rose'nin katalogunda yer alan portre için bkz. Rose 1997, 121, kat. no. 50 ve Agrippina portresi için kşl. lev. 141-142.

¹⁷ Wood 1988, 410.

¹⁸ Aile ve sülale propagandasının önemi bir çok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır. Bunlardan ikisi için bkz. Trillmich 1978 ve Wood 1988.

Kaynakça

- Bartman, E. 2001. 'Hair and Artifice of Roman Female Adornment', *AJA*, 105,1: 1-25.
- Boschung, D., 1993. 'Die Bildnistypen der iulisch-claudischen Kaiserfamilie: ein kritischer Forschungsbericht', *JRA*, 6, 39-79.
- Brilliant, R. 1975. 'One Head and Three Problems', *RM*, 82: 135-142.
- Burns, M. 1993. 'Roman Marble Coiffures and Imperial Fashion', *Paper read at the 95th Annual Meeting of the Archaeological Institute of America*, 27-30 December, Washington, D.C.
- Evans, M. 1906. 'Hair-dressing of Roman Ladies as Illustrated on Coins', *NC*, 4th ser.6: 37-65.
- Fittschen, K. 1982. *Die Bildnistypen der Faustina Minör und die Fecunditas Augustae*. Göttingen.
- Fittschen, K. 1996. 'Courtly Portraits of Woman in the Era of the Adoptive Emperors (AD 98-180) and their Reception in Roman Society' in: /, *Claudia, Women in Ancient Rome*, edited by D.Kleiner and S.Matheson, 42-52. New Haven.
- Fittschen, K.- Zanker, P., 1983-5, *Katalog der römischen Portrats in den Capitolinischen Museen und den anderen Kommunalen Sammlungen der Stadt Rom*. I-III, Mainz.
- Fumee-van Zwet, L. 1956. 'Fashion in Women's Hair-Dress in the First Century of the Roman Empire', *BABesch*, 31: 1-22.
- Hermann, J. Jr. 1991. 'Rearranged Hair: A Portrait of a Roman Woman in Boston and Some Recarved Portraits of Earlier Imperial Times', *JMFA*, 3: 35-50.
- İnan, J. -Rosenbaum, E., 1966, *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minör*, Londra.
- İnan, J. and Rosenbaum, E., 1979, *Römische und frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei: Neue Funde*, Mainz.
- Polaschek, K., 1973. *Studien zur Ikonographie der Antonia minör*, Roma.
- Rose, Ch.B., 1997. *Dynastic Commemoration and Imperial Portraiture in the Julio-Claudian Period*, Cambridge.
- Tansini, R., 1995, *IRitratti' Di Agrippina Maggiore*, Roma.
- Trillmich, W., 1974, 'Ein Bildnis der Agrippina Minör von Milreu/Portugal', *MM*, 15, 187-202.
- Trillmich, W., 1978. *Familienpropaganda der Kaiser Caligula und Cladius: Agrippina Maior und Antonia Augusta auf Münzen*, Berlin.
- vaaZwet, L., 1954. 'Woman's Hair-Dress and the 'Camee de France'', *BABesch*, 29, 52-56.
- Wood, S. 1988. 'Memeoriae Agrippinae: Agrippina the Elder in Julio-Claudian Art and Propaganda', *AJA*, 92: 409-26.

Çizim: Agrippina Maior (?)

Resim 1: Agrippina Maior(?) cepheden

Resim 2: Agrippina Maior(?) arkadan

Resim 3: Agrippina Maior(?) sağdan

Resim 4: Agrippina Maior(?) soldan